

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra filosofie a religionistiky

Bakalářská práce

ARISTOTELOVO POJETÍ PŘÁTELSTVÍ V ETICE
NIKOMACHOVĚ

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Jinek, Dr. Phil.

Autor práce: Monika Tischlerová

Studijní obor: Humanistika, prezenční

Ročník: 4.

2012

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum, 27. 3. 2012

Podpis studenta

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Jakubu Jinkovi, Dr. phil. za cenné rady,
kritické připomínky a pomoc s výběrem odborné literatury.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1. PLATÓN O PŘÁTELSTVÍ.....	8
1.1. Lysis.....	9
1.2. Symposion.....	13
2. ARISTOTELOVO POJETÍ PŘÁTELSTVÍ.....	15
2.1. Osmá kniha Etiky Nikomachovy.....	15
2.1.1. Kde můžeme nalézt přátelství a proč je důležité.....	15
2.1.2. Ostatní druhy přátelství.....	16
2.1.3. Tři základní druhy přátelství.....	17
2.1.4. Dokonalé přátelství.....	19
2.1.5. Srovnání druhů přátelství.....	20
2.1.6. Dokonalé přátelství vyžaduje společné žití.....	20
2.1.7. Ctnostný člověk přítelem.....	21
2.1.8. Podobnosti mezi přátelstvími.....	22
2.1.9. Rovnost mezi přáteli.....	23
2.1.10. Přátelství mezi nerovnými.....	24
2.1.11. Přátelství a společenství.....	25
2.1.12. Státní formy.....	26
2.1.13. Podobnost ústav k přátelstvím.....	27
2.1.14. Rozlišení přátelství.....	27
2.1.15. Problémy v nedokonalých přátelstvích.....	28
2.1.16. Neshody v rámci přátelství založeného na převaze.....	29
2.2. Devátá kniha Etiky Nikomachovy.....	30
2.2.1. Cena přátelství.....	30
2.2.2. Jak správně odplatit.....	31

2.2.3.	Kdy zrušit přátelství.....	31
2.2.4.	Měřítko přátelství a důsledky chování špatných lidí	32
2.2.5.	Přízeň	32
2.2.6.	Svornost	33
2.2.7.	Dobrodinci	34
2.2.8.	Sebeláska	34
2.2.9.	Blaženost.....	35
2.2.10.	Pravých přátel je jen málo.....	36
2.2.11.	Potřebujeme přátele více ve štěstí či v neštěstí?	37
2.2.12.	Společný život.....	38
	ZÁVĚR	39
	SEZNAM LITERATURY	40
	ABSTRAKT	41
	ABSTRACT.....	42

ÚVOD

Přátelství jako takové je velmi zajímavé jako jeden z typů mezilidských vztahů. Jsem přesvědčená, že zkoumání tohoto vztahu není dostatečné a není mu přikládána dostatečná důležitost. Především v nynějším přetechnizovaném světě, kdy často dochází k tomu, že lidé mají takzvané přátele, ale s přáteli v pravém slova smyslu (aristotelském), tito nemají příliš společného. Proto právě nyní by mělo být přátelství více zkoumáno a přesně z tohoto důvodu se jím zabývám i já. Aristotelovo pojetí přátelství je mi blízké a myslím, že je i velice současné. Nevím, jak mnoho bylo dokonalé přátelství dle Aristotela v antické době uskutečňováno, co ale vím je, že pokud by se dnešní společnost řídila těmito pravidly více, rozhodně by žila spokojeněji.

Cílem této práce je interpretace problematiky přátelství v Aristotelově pojetí. Sice tento pohled vychází z antických hodnot a antického světa, ale přenos do nynějšího světa je, dle mě reálný. Ve své práci budu jak popisovat, analyzovat text a okrajově srovnám či se zamyslím právě nad významem Aristotelova pojetí v současnosti.

Pro první kapitulu věnovanou pojetí Platónovu poslouží jeho dva dialogy a to *Lysis* a *Symposion*. Aristoteles se přátelstvím zabývá především v osmé a deváté knize *Etiky Nikomachovy*. Jako další primární text poslouží Aristotelova *Politika*. Sekundární literaturou jsou zde tituly několika filosofů, kteří se touto problematikou zabývali či se zabývali Aristotelem obecně. Některé knihy, které mi posloužily jako srovnání, jsou věnované antice celkově.

První kapitola mé práce je věnována Platónovi. Aristoteles byl Platónovým žákem a v řadě myšlenek se setkává se svým učitelem. Z tohoto důvodu je na prvních stránkách tedy obsažen i Platón. Popíši tedy Platónovo pojetí přátelství a lásky. Přátelství a láska jsou totiž ve velmi úzkém vztahu. Přátelství je jednoduše druhem lásky. Avšak Platónovo pohled je zde zahrnut nikoli marginálně, nýbrž okrajově a pouze jako jakési uvedení a základ pro pochopení Aristotelova přátelství. V mnohém se však obě tyto koncepce podobají a je zde viditelná jasná návaznost.

Druhá kapitola je tedy hlavní kapitolou, která se zabývá již přímo přátelstvím v Aristotelově pojetí. Ve svém postupu práce budu následovat krok za krokem postup Aristotelův, především dle díla *Etika Nikomachova*. Představím několik druhů

přátelství. Jako základní tři druhy jsou pojímány: přátelství pro dobro, přátelství pro užitek a přátelství pro příjemnost. Tyto tři druhy jsou dobře diferencovány. Mezi těmito druhy budu také porovnávat. Přátelství pro rozkoš a pro užitek jsou si hned v několika ohledech podobné, zatímco přátelství pro dobro se od těchto dvou značně odlišuje, dalo by se také nazývat dokonalým přátelstvím. Logicky také představím, kdy se jedná o toto přátelství a jak ho lze udržet či nabýt. Aristotela se do značné míry zabýval politikou a politickým soužitím, pro které je přátelství taktéž důležité. Dokonce připodobňuje některá přátelství k určitým druhům státního zřízení. Později také hovoří o sebelásce, ovšem nikoli v obecně chápaném negativním slova smyslu, nýbrž zařazuje sebelásku k jakési nutné výbavě dobrého člověka. Další druhy lásky či přátelství nachází Aristoteles v rámci rodiny. Jedná se o lásku otcovskou, mateřskou, sourozeneckou a manželskou. Nebudu se zabývat pouze druhy přátelství, ale i otázkami, zda-li jsou přátelé vůbec potřební nebo jak přátelství udržet. V neposlední řadě je zde důležitá odpověď na to, kdy lze přátelství zrušit. Aristoteles na všechny tyto problémy odpovídá a řeší je velice jednoduše. Právě jednoduchost a vesměs proveditelnost jeho řešení shledávám silným.

1. PLATÓN O PŘÁTELSTVÍ

Dialogy *Lysis* a *Symposion* byly vybrány, protože jejich ústředním tématem je právě láska a přátelství. Přesněji v dialogu *Lysis* je jedná o lásku přátelskou, tedy přátelství a dialog *Symposion* je zaměřen spíše na lásku ve vztahu k Érotovi. Oba tyto vztahy či city jsou silně provázány a jsou často spojovány, stejně tak je tomu i u Platóna. *Lysis* představím jako první, jelikož přátelství je pro Platóna jakýmsi základním kamenem pro jeho teorii o lásce.¹

Nejdříve však musí být objasněny tři pojmy, které se vyskytují v textu. Prvním pojmem je pojem „krasavec“. Tento výraz označuje určitou pozici, přesněji společenskou. Jedná se o někoho, kdo je středem zájmu, je krásný, mladý a může být i předmětem touhy. Antická doba je charakteristická svým zaujetím pro erotiku, především láskou mezi muži. Muži byli těmi, kdo filosofovali, kteří chodili do společnosti či se účastnili sportovních klání. Často tedy docházelo k zamilovanosti mezi muži, kde i erotika měla své místo.² Druhým slovem je slovo *filos*. Toto slovo má v řečtině hned několik významů, i když se vlastně jedná o jeho jemné rozlišení v rámci mluvnice. Toto slovo může být svým významem jak aktivní, tak pasivní, tedy „milující“ a „milovaný“ či „milý“. České slovo „přítel“ má však pouze jeden význam. Řecké slovo *filia*, odvozené od slova *filos* má význam právě takový jako „přátelství“.³ V dialogu *Lysis* je právě jedná o mnohoznačnost tohoto řeckého pojmu, která v češtině není tolik zřejmá. Třetím výraz, který je třeba odlišit je výraz *erós*. Tento pojem je v dialogu *Lysis* také obsažen. Dle Aleše Havlíčka se jedná dokonce na konci dialogu o nerozlišení tohoto pojmu od pojmu *filia*.⁴ V *Symposionu* se ale jedná o *Eróta*, tedy jakéhosi boha či určitou základní sílu vnitřního puzení k tvoření, proto nebude tento dialog zpracován celý, ale pouze jeho část.

¹ Srov. NOVOTNÝ, F. Úvod In PLATÓN, *Charmenidés, Lachés, Lysis, Theagés*, s. 88

² Tamtéž, s. 85

³ Tamtéž, s. 86

⁴ Srov. HAVLÍČEK, A. „Věci přátel jsou společné“ (Je přátelství milostný vztah?) In *Platónův dialog Lysis. Sborník příspěvků z platónského symposia (20. 10. – 21. 10. 2000)*, s. 53

1.1. Lysis

V úvodu dialogu dochází k pozvání Sókrata do společnosti různých typů mužů, kteří se baví. Na otázku, kdo je v oné společnosti krasavcem dojde k začernávání se tázaného. Toto následně otevírá otázku, zda je milovaným či miláčkem. Do hovoru se zapojují ostatní, a ti vyprávějí jak Hippothales básní a písní o své lásce. Hippothales však nějakou dobu zapírá. Sókratés však chce vědět, jak Hippothales svou lásku miluje. Další účastník pak začne líčit chvalozpěvy Hippothalovy, ty jsou o předcích jeho lásky nebo o majetku. Na to odpoví Sókratés, že čím více je ten, kterého chce získat sebevědomý, tím hůře se mu bude získávat. Hippothales ho nakonec prosí o radu, jak si Lysida získat.⁵ Nyní začíná rozprava o přátelství.

Sókratés uvádí svou řeč příslovím „*přátelům vše společné*“.⁶ Toto přísloví je k vyhledání hned v několika Platónových dialozích, přesněji ve Faidru, Ústavě či Gorgiovi.⁷ Zdá se tedy, že toto je základním a ústředním tvrzením Platóna. Sókrates začíná svou řeč zdánlivě láskou rodičovskou, ovšem není tomu přesně tak. Tato láska poslouží pouze k přirovnání a ukázání podřízenosti. Nesmí být zapomínáno na původní účel této rozpravy, tedy ponížít Lysida a tím udělat Hippothala určitým nadřízeným, tím, kdo bude mít hlavní slovo.

První část jistě definice postupuje následovně. Jako příklad zde slouží tedy vztah podřízenosti rodičům a otrokům. Sókrates argumentuje velice jednoduše. Rodiče si přejí, aby jejich syn byl v životě spokojený, ale zároveň ho, dle jeho zdání, omezují. Nejdříve je jedná právě o vztah k otroku. Dokonce i otrokovi jde nyní Lysis podřízen, protože otrok je v řízení vozu rozhodně zkušenější (moudřejší) než sám mladý a nedospělý Lysis. Rodiče dokonce otrokovi platí za řízení vozu, ale syna tuto činnost vykonávat nenechají.⁸ Z uvedeného tedy jasně vyplývá, že zde je svobodný občan podřízen otrokovi. Vztah podřízeného k matce je znázorněn tak, že matka nenechá svého syna dotýkat se její práce na tkalcovském stavu.⁹ Opět dochází k tomu, že syn, přestože chce, nemůže činit vše, co chce. Na druhé straně jsou uvedeny příklady, kdy naopak dojde k dovolení rodičů a syn již není podřízeným. Tímto příkladem je

⁵ Srov. PLATÓN *Lysis*, 203-207 b

⁶ Tamtéž, 207 c

⁷ Srov. HAVLÍČEK, A. „*Věci přátel jsou společné*“ (*Je přátelství milostný vztah?*), s. 47

⁸ Srov. PLATÓN *Lysis*, 208 a-d

⁹ Tamtéž, 208 e

hospodaření, kdy však je nutné, aby otec uznal, že syn rozumí hospodaření více než sám otec. Podmínka pro vedení je tedy znalost.¹⁰ „*Jestliže se tedy staneš moudrým, hochu, všichni ti budou přáteli a všichni ti budou příbuznými*“¹¹ Pokud se tedy realita stane jinou, tedy Lysis se stane moudrým, dojde k obratu a všichni začnou být s Lysidem přátelé. Tento vztah přátelství bude ale podmíněný Lysidovou moudrostí.¹²

Druhá část rozpravy se odehrává mezi Sókratem a Menexenem, což je přítel Lysida. Lysis totiž nabádá Sókrata, aby i jeho prozkoušel a dal mu za vyučenou. Postup je klasický jako v ostatních platónových dialozích, nejprve sám hlavní řečník ze sebe udělá jakoby hlupáka a chce po tázaném vysvětlit onu probíranou věc. Sókrates tedy klade Menenovi otázku, jestli je přítelem milující milovanému či milovaný milujícímu. Menexenes odpovídá, že není rozdílu, oba se milují navzájem, pokud alespoň jeden ze dvou miluje. Ovšem v zápětí dochází k tomu, že Sókratés uvádí příklad erotického milovníka, kterému není láska opětována, dokonce je nenáviděn. Menexenovi nezbyvá než opět tvrdit, že je možné, aby ve vztahu byl jeden milující a jeden milovaný. Nyní znovu vyvstává původní otázka této části: Kdo je přítelem komu? Odpověď je nyní jiná. Místo původního tvrzení, že pokud miluje jeden ze vztahu, jsou si oba přáteli, nyní však nestačí pouze jeden, ale oba musí milovat, aby byli přáteli.¹³ Jde o takzvaný symetrický vztah.¹⁴ Toto je hned zase vyvráceno, příkladem se zvířaty. Pokud tedy bude přijat pouze tento závěr, nebudou přátelé zvířat. Stejně jako v rodině. Když jsou děti malé, částečně své rodiče nenávidí. Z toho by tedy vycházelo, že přítelem je milovaný. Ovšem pokud by byl přítelem milovaný, pak nepřitelem by byl nenáviděný. Nyní se dostáváme ale do nelogického uvažování. Přítel by se stal příteli nepřitelem, nepřítel by byl nepříteli přítelem. Touto situací tedy končí další pomyslná část dialogu Lysis, vlastně nic není příliš jasného a Sókrates navrhuje jít jinou cestou argumentace.¹⁵

Třetí část je začíná, když Sókratés upozorňuje na básníkovy slova, kdy přítelem je ten, kdo je druhému příteli roven. Toto začne Platón ústy Sókratovými velice rychle a jednoduše vyvracet. Nejdříve říká, proč nemůže být zlý zlému příteli, přestože si jsou rovni ve svém zlu. Takové přátelství není možné, protože jsou nestálí. Nemohou být dokonce ani přítelem dobrému. Na druhé straně však ani dobrý dobrému nemůže být

¹⁰ PLATÓN *Lysis*, 209 d

¹¹ Tamtéž, 210 d

¹² Srov. HAVLÍČEK, A. „*Věci přátel jsou společné*“ (*Je přátelství milostný vztah?*), s. 55

¹³ Srov. PLATÓN *Lysis*, 212

¹⁴ Srov. HAVLÍČEK, A. „*Věci přátel jsou společné*“ (*Je přátelství milostný vztah?*), s. 55

¹⁵ Srov. PLATÓN *Lysis*, 213

přítelem, jako dobrý je totiž soběstačný. Pokud je soběstačný, nic od jiného nepotřebuje a proč by tedy měl potřebovat přítele? Dokonce nalézá i pořekadlo, které praví, že právě ti, kteří jsou si nejpodobnější, jsou si největšími konkurenty.¹⁶ Toto, řekla bych, platí spíše opravdu v obchodních záležitostech. Teorii o rovnosti později rozvíjí Aristoteles.

V následující části dochází Sókratés ke třem rodům: dobru, zlu a tomu, co není ani dobrem ani zlem.¹⁷ Později Sókratés, na základě věštby říká, že v přátelském poměru k dobrému je právě to, co není ani dobré, ani zlé. Vychází také z předchozího uvažování, kdy nemohl být přítelem ani dobrý, ani zlý. Své tvrzení zanedlouho znázorňuje na příkladu lékaře. Pokud je člověk zdravý, tak nepotřebuje lékařskou pomoc a tudíž není přítelem lékaři pro svou nemoc. Na druhé straně nemocný člověk je lékaři přítelem pro svou nemoc. Zde jsou uvedeny příklady pro dříve určené rody. Nemoc je zlem, umění lékaře dobrem a tělo ani dobrem, ani zlem. Tělo ale kvůli své nemoci musí milovat lékaře. Znamená to tedy, že co není ani dobré, ani zlé, je přítelem dobrému pro existenci zlého. Ve vztahu k dříve řečenému, je ale upřesněno, jak zlo v tomto vztahu působí. Zlo totiž nemůže být u dobrého ze své podstaty. Může být ale přítomno jaksi jinak. Může být přítomno do té míry, že je ještě dostatečně ovlivněno dobrem a inklinuje k němu. Podobně jako u nátěru barvy. Červený nátěr je pouze na povrchu, pod nátěrem je jiná barva. Na pohled je tedy červený, ale červený vlastně není, jako zlo v tomto případě. Jde tedy o přítomnost jisté věci, v tomto případě dobra či zla. Důležitým okamžikem je zde přítomnost trvale a přítomnost jistým způsobem. Právě při přítomnosti zla oním jistým způsobem je zlo ne zcela zlé a touží po dobru.¹⁸ Nyní tedy, zdá se, dochází Sókratés k určité definici přátelství: „*Tvrdíme totiž, že to, co není ani dobré, ani zlé, je pro přítomnost zla přítelem dobrému*“.¹⁹ Po vyslovení této definice ale dochází opět k opravování, Sókratés znejistí a začíná uvažovat dále.

V další části dochází Sókratés k dalšímu posunu, který bohužel, dle mého názoru znamená, že Platón v tomto dialogu nedochází k definici přátelství, napadá totiž předchozí definici. Jaký je tedy postup argumentace. Sókratés se s ostatními přisedícími shodne, že přátelství má účel a příčinu. Příčinou přátelství mezi lékařem a nemocným je nemoc a účelem toho přátelství je zdraví. Dá se říci, že nemoc je věc zlá a zdraví věc dobrá. Lékařství je přátelsky milé a jeho účelem je zdraví a i zdraví je přátelsky milé.

¹⁶ Srov. PLATÓN *Lysis*, 214-215

¹⁷ Srov. HAVLÍČEK, A. „*Věci přátel jsou společné*“ (*Je přátelství milostný vztah?*), s. 57

¹⁸ Tamtéž, s. 57-58

¹⁹ PLATÓN *Lysis*, 218 c

Zde naráží Sókratés na regres, do kterého se zde milé věci dostávají.²⁰ Milá věc musí mít účel a ona milá věc, která byla účelem, zase musí mít účel atd. Později se pokusí Sókratés tento regres zastavit a to tím, že jmenuje účel první. Tímto účelem přátelsky milého je samo přátelsky milé.²¹ Jak bylo výše řečeno, jsou tři rody a zde se pokusí řečník rod zla vypustit. Kdyby zmizelo zlo, nic by neškodilo a dobro by nebylo užitečné. Jakmile zmizí to, co je zlé i to, co je dobré, zůstane jen to, co není ani dobré, ani zlé. Tímto jsou jmenovány žádosti a touhy. Pokud by však zmizelo zlo, zmizela by příčina a tak je zlo jakožto příčina nahrazena žádostí a touhou.²² Následně je jmenován předmět touhy. Předmětem touhy je to, co postrádáme a je nám vlastní či příbuzné. Hovoří se zde o jakési přirozené povaze příbuznosti mezi přáteli. Jedná se o určitou vyšší nebo duševní příbuznost v touze po dobru. Je přímo nutné milovat, když je něco mezi dvěma příbuzné. Tady naráží Sókratés svým způsobem hřebíček na hlavičku ve smyslu toho, že jeho řeč je souhlasná s přáním Hippothala, který miluje Lysida. Z řečeného tedy vyplývá, že přátelský vztah je nutně oboustranný. Platónovo přátelství je tvořeno jakýmsi trojúhelníkem, kdy dva body jsou dva přátelé, třetím bodem je dobro. Dobro je to, po čem oba touží a to je spojuje.²³ Na druhé straně jsou bohové, kteří dobro nepotřebují a jsou dokonalí.²⁴

V závěru dialogu je řešen vztah podobného a příbuzného, který vychází z dvojznačnosti řeckého slova *oikeos*, který má význam jak „vlastní“, tak „podobný“. Ovšem slovo *homoion* se užívá pouze ve významu „podobný“. Pokud by ale slova podobný a příbuzný byla stejná, vrátili bychom se na začátek dialogu, kdy je probírána otázka podobných. Vzhledem k tomu, že tato slova stejná nejsou, může poslední stanovisko zůstat platné.²⁵ Dialog končí otázkou, zda je dobré a příbuzné totéž. František Novotný říká, že otázka je nedořešena. Já však myslím, že otázka je pouze částečně nedořešena, protože v zápětí si Sókratés odpovídá, že pokud by příbuzné a dobré bylo totéž, vrátili bychom se zpět v dialogu, kde je jasně poukázáno na to, že dobrý dobrému nemůže být přítelem. Dialog končí, dle mého, negativně. Přestože jsou názory filosofů, že předposlední a poslední odstavec je pouze jakousi provokací,²⁶ tak na mě tato pasáž působí zcela jasně negativně. Myslím, že tyto dva odstavce jasně

²⁰ Srov. HAVLÍČEK, A. „*Věci přátel jsou společné*“ (*Je přátelství milostný vztah?*), s. 59

²¹ Srov. PLATÓN *Lysis*, 220 b

²² Srov. HAVLÍČEK, A. „*Věci přátel jsou společné*“ (*Je přátelství milostný vztah?*), s. 59-60

²³ Tamtéž, s. 61

²⁴ Srov. NOVOTNÝ, F. Úvod In PLATÓN, *Charmenidés, Lachés, Lysis, Theagés*, s. 87

²⁵ Tamtéž, s. 87

²⁶ Srov. HAVLÍČEK, A. „*Věci přátel jsou společné*“ (*Je přátelství milostný vztah?*), s. 51

ukazují, že vlastně všechny návrhy řešení byly odmítnuty. Nebo jsou snad částečným řešením všechny závěry, ke kterým Sókratés se svými společníky došel? Pokud by tedy byly do jisté míry všechny výroky pravdivé, proč by byly samotným Sókratem vyvráceny? A i kdyby pouze jediný závěr, tedy ten poslední, byl správný, proč by i ten byl nakonec odmítnut? Nebo je poslední odmítnutí opravdu jen provokací? Můj pocit z textu je, že i poslední definice je razantně nepřijata. Nabízí se tedy druhá možnost, totiž že Platón chtěl říci, co přátelství není.

1.2. Symposion

Dílo Symposion se zabývá otázkou lásky, krásy, dobra o to vše ve vztahu k bohu Érotovi. Spis je koncipován jako vyprávění o proběhnuté večeři, na které se sešli mimo jiné Sókratés, Faidros a Eryximachos. Řečníků během onoho večera vystoupilo několik, stěžejní řečí je ale právě řeč Sókrata.

Sókratés zde nemluvil svými slovy, ale vykládal slova, která mu vypověděla moudrá, mantinejská žena Diotima. Během večera vypráví celou řadu kladení otázek Diotimě a jejich odpovědí, jak je u Sókrata známé. Jsou mu zde vysvětlovány otázky, které částečně klade on sám a částečně ho k nim dovádí Diotima. Na začátku výkladu dochází k tomu, kdo je vlastně Éros. Érotem je podle Sókrata, potažmo Diotimy, někdo, kdo je mezi nebem a zemí, mezi dobrem a zlem, mezi krásou a ošklivostí, mezi bohem a člověkem. Éros má je tedy jakousi středností. (Střednost je silně zakořeněna i v Aristotelově učení, kde ctnosti jsou střednostmi) Tímto je právě daimón. Jeho celostí je právě jakási rozpolcenost. Jak je Diotimou vysvětlováno, již jeho zplození jeho pozdějšímu údělu přispívá. Byl zplozen chudou, žebrající ženou jménem Penia a mužem, který žil zhýralým životem a nemálo býval opojen nektarem, Porosem. Podstatu Érota vystihuje následující citace: *„Jeho přirozenost není ani nesmrtelná, ani smrtelná, nýbrž v jednom a témž dni hned kvete a žije, kdykoli dosáhne zdaru, hned zase umírá a opět ožívá silou přirozenosti svého otce, a co si získává, hned mu zase uniká, takže Éros nikdy nemá nouze ani bohatství a také je uprostřed moudrostí a nevědomostí.“*²⁷

²⁷ Symp., 203a-e

Dále postupuje myšlenkami k lásce erotické a duševní. Láska erotická je zde však krásným aktem plození, prostřednictvím něhož dochází k určité nesmrtelnosti, proto je krásný. Konečně se objevuje láska duševní. Akt plození je zde přítomen také, avšak v trochu jiném slova smyslu. Moudrost je totiž plodem lidí, podobně jako plod v těle ženy. Stejně jako porodit dítě, je třeba porodit rozumnost či spravedlnost. Moudrost a láska je úzce svázána se státem a rodinou, proto je nejkrásnější nazývána právě rozumnost a spravedlnost.²⁸ Ve světě se jasně tedy setkávají tyto dva druhy plození.

V čem je tak jiné to, co vykládá Sókratés? Myslím, že především v tom, že Érota pouze neopěvuje a neblahořečí jeho božskost jako ti, co mluvili před ním, nýbrž pojímá celou problematiku zcela odlišně.²⁹ Jeho přístup je nenáboženský začínaje láskou fyzickou a konče láskou duchovní.³⁰

Éros je tedy jakousi středností, v níž pak na Platónovo pojetí navazuje Aristoteles. Další souvislost je jasná v pojetí dobra. Dobro je totiž to, po čem lidé touží a touží mít co nejtrvaleji.³¹ A protože člověk touží po dobru a plození mu je přirozeným, je tedy Érotem nazývána jakási touha k činnosti, potažmo k dobru, protože lidé jsou díky své tělesnosti nedokonalí a věčně toužící se dostat zpět do nadsmyslového světa idejí.³² Zde tedy stojí vedle sebe a v návaznosti na sebe láska tělesná a láska ideální, směřující k dobru.³³

²⁸ Srov. *Symp.*, 209

²⁹ Srov. NOVOTNÝ, F. Úvod In *Symposion*, s. 8

³⁰ Srov. BLACKBURN, S. *Platónova Ústava*, s. 152

³¹ Srov. *Symp.*, 206 a

³² Srov. NOVOTNÝ, F. Úvod In *Symposion*, s. 8-9

³³ Srov. OLŠOVSKÝ, J. *Slovník filosofických pojmů současnosti*, s. 103

2. ARISTOTELOVO POJETÍ PŘÁTELSTVÍ

Aristoteles se zabývá přátelstvím především v osmé a deváté knize Etiky Nikomachovy. Etika Nikomachova je dílo, které řeší různé etické otázky, od blaženosti až po ideální státní zřízení. Ovšem to, co všechny tyto části stmeluje, je to, jak správně žít. Mezi tyto otázky patří samozřejmě i přátelství. Aristoteles však nezůstává u pouhé definice, ale řeší i různé problémy či situace, které mohou v rámci přátelství nastat. Aristotelova definice a vůbec rozbor přátelství jasně vychází z jeho života.³⁴ Nesmí být opomíjen fakt, že Aristoteles žil v době antické a nehodlal ani ve svých myšlenkách opustit řecké politické smýšlení.³⁵ Pro Aristotela je přátelství velmi důležité, přátelství ve smyslu pomoci, podpory, ochrany druhému.³⁶ Nejdůležitější fází tohoto vztahu je potom směřování k dobru. Dobro je cílem, po kterém touží každý člověk a touží po něm pouze kvůli němu samému. Dobro je totiž konečným cílem.³⁷ V tomto duchu je tedy vedena cesta, proč přátelství je tolik významné.

2.1. Osmá kniha Etiky Nikomachovy

Osmá kniha Etiky Nikomachovy řeší spíše obecnější principy přátelství. Aristoteles rozdělí přátelství na tři základní druhy, s nimiž pracuje. Není opomenuta ani role státu, kterou se zabývá sice především v díle Politika, ale zde je také zastoupena.

2.1.1. Kde můžeme nalézt přátelství a proč je důležité

První část osmé knihy Aristoteles pojímá jako uvedení do problému, nebo spíše jako připomenutí toho, proč máme přátele a proč jsou potřební. Zdá se, jako by shrnoval obě dvě knihy, které se právě přátelstvím zabývají.

³⁴ Srov. AUBENQUE, P. *Rozumnost podle Aristotela*, s. 210

³⁵ Srov. PATOČKA, J. *Aristoteles*, s. 22

³⁶ Srov. PAPROTNY, T. *Stručné dějiny antické filosofie*, s. 130

³⁷ Srov. ASMUS, V. F. *Antická filosofie*, s. 351

Hned se dovídáme, že přátelství je velmi potřebné, především pro spokojený život. Podotýká už rádoby banální situaci, že jakmile nám je úzko a máme špatnou náladu či nouzi, první za kým jdeme, je přítel. Přátelství ovšem není jen o pomoci při těchto situacích, nýbrž také jakémsi zlepšováním sama sebe. „*Mládeži přátelství pomáhá k bezúhonnému životu, starcům poskytuje ošetření a zastání v pracích, na které oni pro svou slabost nestačí, a mužům v plné síle přispívá ke krásným činům*“.³⁸ Přátelství je dokonce určitým druhem ctnosti. Dále se říká, že přátelství je vlastně jakési putování po stejné cestě.

Přirozeným citem je, že člověk tíhne ke člověku. Je to, jako když někam jdeme, člověk je nám nejbližší.³⁹ Tímto ale Aristoteles vlastně omezí přátelský vztah pouze lidský. Říká vlastně, že jiné přátelské vztahy nejsou možné. Přátelství tedy není možné ani mezi bohy, protože jsou dokonalí a přítel nepotřebují, ani mezi zvířaty.⁴⁰

Přátelství je také potřebné pro i obec. Obec by měla udržovat přátelství. Zde je také zmíněn pojem svornosti. Svornost je podobná přátelství a právě ta by měla být udržována v obci, nicméně nesvornost je připodobňována k nepříteli a měla by tak být vymícena.⁴¹

Spravedlnost je definována jako zdatnost duše a také souvisí s přátelstvím, ovšem asi trochu jinak než bychom očekávali.⁴² Aristoteles totiž tvrdí, že pokud jde o vztahy mezi přáteli, není potřeba spravedlnosti. Přátelství je tedy natolik dobré, že v něm nemusí tato ctnost být jaksi jinak dodávána. Naopak ti, kdo jsou spravedliví, by měli usilovat o přátelství, protože právě mezi spravedlivými se rodí přátelství nejlépe.⁴³

2.1.2. Ostatní druhy přátelství

V druhé části je nejdříve řečeno několik příkladů druhů přátelství. Nejdříve je uvedeno podobné pořekadlo, kterým se zabýval i Platón, tedy: „*Rovný rovného si hledá.*“⁴⁴

³⁸ Srov. EN, VIII, 1155^a, 10

³⁹ Srov. EN, VIII, 1155^a, 15

⁴⁰ Srov. DERRIDA, J. *Politiky přátelství*, s. 10

⁴¹ Srov. EN, VIII, 1155^a, 20 – 25

⁴² Srov. DERRIDA, J. *Politiky přátelství*, s. 11

⁴³ Srov. EN, VIII, 1155^a, 25

⁴⁴ EN, VIII, 1155^a, 35

Dalším možným přátelstvím je přátelství založené na opaku, či nedostatku toho druhého. Něco ve smyslu, že protiklady se přitahují. Pokud jednomu chybí voda, druhý jí má dostatek.⁴⁵

Následně Aristotelés vysvětluje, co je hodno lásky, jelikož lásky není hodno vše. Milováno je pouze to, co je hodno lásky. Lásky hodny jsou tři druhy věcí, totiž dobré, příjemné a užitečné. Dále pak vylučuje užitečné, protože užitečné je vlastně to, co dává vznik dobrému a příjemnému. Pokračuje otázkou, jestli lidé milují dobro jako takové nebo jen dobro, které je dobré pouze pro ony lidi samotné. Toto se totiž stává častým problémem a zřídka kdy se rozlišuje. Pak Aristoteles dochází k tomu, že lásky hodno je to, „*co se zdá být lásky hodno*“⁴⁶, protože člověk miluje to, co se mu zdá dobré, ne to, co dobré ve skutečnosti je.

Přátelství není možno k neživému.⁴⁷ Přátelství je totiž oboustranný vztah a neživé věci nemohou chtít pro druhého dobro nebo ho nemohou milovat.⁴⁸ To se zdá logické. Nejsem si ovšem jista, zda je pravdou již dříve zmíněno to, že ani ke zvířatům nelze nic cítit. Myslím, že zde láska oboustranná je. Někteří by si mohli namítat, že třeba psi jakoby milují, přestože jim jde vlastně pouze o prospěch. Ale nechám této polemiky. Aristoteles jasně říká, že tato láska možná není.

Může se jednat zdánlivě o lásku, přestože o ni vlastně nejde. Podobným vztahem je příznivectví. Přízrivecká láska je ale jen jednostranná. Ukazuje se, že není přátelstvím, jelikož přízeň může být skrytá. Skrytá v tom smyslu, že není láskou oboustrannou (když je příznivec pouze jeden a ten druhý o oné přízni ani neví). Praví přátelé si totiž přejí lásku jaksi viditelně a nikoli skrytě.⁴⁹

2.1.3. Tři základní druhy přátelství

Ve třetí části jsou konečně definovány tři druhy přátelství:

- přátelství pro užitek

⁴⁵ EN, VIII, 1155^b, 5

⁴⁶ EN, VIII, 1155^b, 25

⁴⁷ Srov. AUBENQUE, P. *Rozumnost podle Aristotela*, s. 211

⁴⁸ Srov. EN, VIII, 1155^b, 25-30

⁴⁹ Tamtéž, VIII, 1156^a, 5

- přátelství pro příjemnost (rozkoš)
- přátelství pro dobro.

Přátelé pro užitek se nemilují jeden pro druhého, ale milují se pro něco jiného, ne pro samotnou druhou osobu.⁵⁰ Toto je jedno ze dvou nahodilých přátelství. Oba se milují pro to, že jeden z přátel dostává nějaký užitek od druhého. Přesněji ten, který miluje, miluje, aby z toho vztahu měl nějaký užitek. Druhým přátelstvím, které je také později popsáno jako nahodilé, je přátelství pro příjemnost nebo také pro rozkoš. Tedy jeden je v přátelském vztahu, protože se mu z toho vztahu dostává něco příjemného. V obou případech jeden nemiluje pro své vlastní dobro a druhý je vlastně jaksí využíván. V žádném případě se nejedná o ten případ, kdy by osoba byla milována pro ni samu. Tato přátelství jsou pak také lehce rozvazatelná, protože jakmile pomine ona příjemnost či užitek, který se druhé osobě dostává, není nutné ve vztahu zůstat. Jakmile tedy není důvodu k přátelství, není ani přátelství.⁵¹

Přátelství ve smyslu užitečnosti Aristoteles připisuje především starcům. Starci totiž nepotřebují příjemnosti, tak jako užitečnosti. Pro Aristotela je důležitý fakt, že spolu dva přátelé žijí, ovšem v tomto svazku tomu tak není, starci si totiž ani nebývají příjemní. Někdy spolu dokonce zůstávají, ale pouze do té doby, dokud mohou nějakým způsobem získávat dobro.⁵²

Příjemné přátelství je často uskutečňováno mezi mladými muži. Pro mladé muže je důležitá rozkoš. Mladí muži ale často mění své zájmy, a jak často mění zájmy, tak často mění své přátele. Z tohoto důvodu jsou v mládí uzavíraná přátelství příliš prchlivá, tudíž nejsou vlastně ani přátelstvími.⁵³ Rychle totiž vzniknou, rychle zase zaniknou. Mladí se řídí dojmy, kterými se řídí i erotika. A stejně tomu je i v tomto vztahu, stejně jak rychle začne, tak rychle i skončí. Na druhé straně opravdoví přátelé si přejí být spolu nejvíce.⁵⁴

⁵⁰ Tamtéž, VIII, 1156^a, 10

⁵¹ Srov. EN, VIII, 1156^a, 5-20

⁵² Tamtéž, 1156^a, 25

⁵³ Srov. PAPROTNY, T. *Stručné dějiny antické filosofie*, s. 132

⁵⁴ Srov. EN, VIII, 1156^a, 25-1156^b, 5

2.1.4. Dokonalé přátelství

Ve čtvrté části Aristotelés mluví a blíže určuje přátelství takové, které považuje za dokonalé. Hlavním aspektem dokonalého přátelství je stálost, ve smyslu jakéhosi stálého dobra. Dokonalé přátelství může vzniknout pouze: „*mezi lidmi dobrými a v ctnosti si podobnými*“.⁵⁵ Dobří lidé totiž přejí druhému dobro, protože jsou sami dobří.⁵⁶ Toto je tedy důvod, proč jejich přátelství může být trvalé. Zrušeno může být pouze v tom případě, že jeden přestane být dobrým. Každopádně tak, jako tak, přátelství pro dobro je rozhodně trvalejším, než další dvě jmenovaná přátelství. Někdy také dochází k tomu, že příjemnost přichází i s dobrem.

Dobro má jakýsi přenositelný status. Pokud jsem já dobrý, můžu jaksi pomoci jinému být lepší. Zde bych ještě ráda podotkla, že nejde o žádný egoismus v pravém slova smyslu. Jedná se o tzv. uměřený egoismus, který je podrobněji řešen v deváté knize Etiky Nikomachovy.⁵⁷ Myslím, že jde o jakýsi přenesený egoismus, ze sebe na ostatní (přátele).

Dalším aspektem dokonalého přátelství je, jak říká Aristotelés, podobnost. Podobní lidé mají k sobě blíže, než k méně sobě podobným. Jak je později podotknuto, dokonalých přátelství je velice málo, protože lidí si podobných není příliš mnoho. Navíc také, jak Aristotelés připomíná, oba lidé v přátelství by měli prožít i podobné zážitky, později je dokonce přidán i element společného žití. Konec této části je věnován nesnázím, které přicházejí, když si nějaké přitele získáváme. Je to těžké a složité, ovšem dokud není přátelství jasně stvrzeno důvěrou, nelze hovořit o přátelství.⁵⁸

⁵⁵ EN, VIII, 1156^b, 5

⁵⁶ Srov. WALKER, A. D. M. *Aristotle's Account of Friendship in the Nicomachean Ethics*, In: *Phronesis* 24, s. 188 - 189

⁵⁷ ASMUS, V. F. *Antická filozofie*, s. 371

⁵⁸ Srov. EN, VIII, 1156^b, 15-30

2.1.5. Srovnání druhů přátelství

V páté části je opět operováno se třemi základními druhy přátelství. Přátelství pro dobro bylo řešeno v předchozí kapitole. Jsou zdůrazněna fakta ohledně dalších dvou nedokonalých přátelství.

Je zdůrazněno, že i ony dva druhy přátelství mají také svá trvání. Bohužel je toto trvání omezeno do doby, kdy přestane být dodávána buď příjemnost, nebo užitek do vztahu. Jakmile si nejsou dva navzájem příjemní či užiteční, pak přátelství rychle a velice jednoduše končí.⁵⁹

V této části je také diferencováno přátelství pro příjemnost a pro užitek. Přátelství pro příjemnost může mít delšího trvání než přátelství druhé. Někdy dochází k tomu, že povahy obou ve vztahu si začnou být oblíbené a tak setrvávají v přátelství déle. Zde se jedná především o vztah milovníka a miláčka. Miláčkovi se dostává pozornosti a milovníkovi příjemného pohledu. Tento druh přátelství tedy je, co se týče důležitosti, na pomyslném druhém místě. Třetí místo tedy zůstává na přátelství pro užitek, jelikož jakmile skončí užitek, ihned končí přátelství.⁶⁰

Přátelství pro rozkoš a pro užitek je možné mezi povahou špatnými lidmi i mezi dobrými a špatnými. V dokonalém přátelství mohou být pouze dobří lidé, ti totiž milují sebe a potažmo i ostatní.⁶¹

2.1.6. Dokonalé přátelství vyžaduje společné žití

V této části se hovoří o přátelství ve vztahu k společnému životu. Přátelství je pevnější a silnější, pokud spolu dva sdílejí život co nejvíce. Nežijí-li přátelé spolu nebo se nějakou dobu nevidí, není to takovým problémem, nedochází sice ke stmelování přátel, jako když spolu jsou. Pokud ale dojde k tomu, že nastane odloučení na dlouhou dobu, může se stát, že přátelství zanikne. Podobně je tomu i u partnerského vztahu,

⁵⁹ WALKER, A. D. M. *Aristotle's Account of Friendship in the Nicomachean Ethics*, In: *Phronesis*, s. 188 - 189

⁶⁰ Srov. EN, VIII, 1157^a, 5-15

⁶¹ Srov. Tamtéž, 1157^a, 15-20

pokud nejsou oba spolu, není možné uskutečňovat pravé přátelství.⁶² Pro Aristotela je tedy aspekt společného života nutný. Zdá se, že zde vychází filosof opět z běžné životní zkušenosti, stejně jako když dále pokračuje a připomíná, že přátelství nebývá u lidí, kteří jsou příliš staří, stejně tak jako a u lidí nepříjemných. Staří a nepříjemní lidé totiž rychle ztrácejí nadšení pro rozkoš či příjemnost, a jakmile začnou být znovu nepříjemní, není příliš možní s nimi žít.⁶³

Společný život je jedním z nejdůležitějších ukazatelů přátelství, ne-li dokonce tím nejdůležitějším. „*Neboť nic jiného nevyznačuje přátele tak jako společné žití*“.⁶⁴ Někdy se může stát, že se jedná o přátelství, ale pokud v onom vztahu není aspekt společného života, jedná se, dle Aristotela, spíše o blahovolnost. Je také jasné, že pokud není jeden pro druhého příjemný a pokud nemají společné zájmy, nelze též mluvit o přátelství.⁶⁵

Tímto krokem si však nejsem zcela jista. Umím si představit společní žití v rámci přátelství partnerského či rodinného, ale žít s přítelem? Myslím, že opravdovým přítelem může být nazýván i ten, se kterým právě nežijí. Je také ale možné, že společné žití je zde zaměřeno především na rodinné přátelství.

2.1.7. Ctnostný člověk přítelem

Přátelství je uskutečňováno především mezi ctnostnými lidmi. Nyní se Aristoteles opět vrací k pojmu „co je hodno lásky“. Lásky hodno je tedy to, co je příjemné a dobré a právě člověk ctnostný už dobré a příjemné zahrnuje.⁶⁶

Láska je připodobňována k citům a přátelství ke stavu. Lásku můžeme pociťovat i k věcem neživým, jako třeba ke své neoblíbenější knize. Jak již bylo řečeno, přátelství vyžaduje aktivity obou účastníků vztahu. Pro přátele je důležitý podobný duševní stav a právě z toho stavu jakýmsi způsobem dochází k volbě přátel. Opět narážíme na aristotelskou sebelásku. Pokud každý miluje své vlastní dobro, tedy sebe, může dát

⁶² Srov. RICKEN, F. *Antická filosofie*, s. 124

⁶³ Srov. EN, VIII, 1157^b, 5-15

⁶⁴ EN, VIII, 1157^b, 15-20

⁶⁵ Srov. EN, VIII, 1157^b, 20

⁶⁶ Srov. EN, VIII, 1157^b, 25

jakoby své dobro jinému. Oba by však měli přirozeně svým dobrem do vztahu něco dávat, protože „*rovnost se totiž nazývá přátelstvím.*“⁶⁷

Znova je upozorněno, že starci přátelství dosahují hůře, především pro svou častou nevrlost. Lépe jsou na tom mladí lidé, ovšem jen z určitého hlediska. Mladí lidé jsou více otevření, společenšší a tudíž i družní.⁶⁸

Sedmá část ještě podotýká, že jeden člověk nemůže mít víc dokonalých přátel. Již z toho, co je napsáno výše, je toto zřejmé. Člověk málokdy najde přítele, který mu je natolik podobný, aby mu mohl být přítelem dokonalým. Dojde-li už tedy k tomu, že někdo takového přítele nalezne, je to, řekla bych, již taková vzácnost, že najít ještě dalšího takového, je takřka zázrakem.⁶⁹ Takže čím více jsem si s přítelem podobná, tím větší je to přítel a my tak můžeme jen hledat někoho, kdo se k nám blíží a je nám více podobný. Ideálem, by mohlo být najít člověka stejného, ovšem toto jest jak nemožné, tak v konečné fázi vlastně jaksi kontraproduktivní.

Závěrem této části je ještě opět zmíněna nadřazenost přátelství příjemného nad přátelstvím pro užitek. Dá se také říci, že přátelství pro příjemnost je blíže k přátelství pro dobro. Přátelství pro příjemnost častěji nalezneme u mladých lidí, oproti druhému, které častěji vidíme u „kramářů“.⁷⁰ Mocní lidé zase vyhledávají spíše přísluhovače než přátele.

2.1.8. Podobnosti mezi přátelstvími

V osmé části Aristotelés hovoří o dalším rozdělení přátelství. Přátelství, o nichž jsme do této doby hovořili, jsou založena na rovnosti. Pokud jde o přátelství pro užitek i o přátelství pro příjemnost, tak mezi dvěma přáteli se však mohou tato přátelství různě měnit. Jeden může být druhému užitečný a druhý zase prvnímu příjemný. Každopádně i tak jsou oba typy málo stálé. Obě nedokonalá přátelství jsou k přátelství pro dobro jaksi

⁶⁷ EN, VIII, 1158^a

⁶⁸ Srov. DERRIDA, J. *Politiky přátelství*, s. 11

⁶⁹ Srov. EN, VIII, 1158^a, 5-15

⁷⁰ EN, VIII, 1158^a, 20

podobná. Podobnost vidí Aristoteles v tom, že příjemnost i užitek jsou v podstatě dobré a nepodobnost je jím spatřována především v nestálosti.⁷¹

V tuto chvíli jsou představena i další přátelství a to založená na přednosti. Předností se rozumí jakási společenská hierarchie. Jedná se o vztahy rodinné, jako syn a otec nebo starší a mladší. Také jsou zahrnuty pracovní vztahy jako nadřízený a podřízený. I zde jsou ale jasné rozdíly. Nemůže být stejný vztah otce k synovi a syna k otci, také je zřejmá odlišnost mezi vztahem pracovním a rodinným. Každý člověk v rámci těchto vztahů má zcela jiný úkol a ctnost. Není ani možné, aby ctnosti a úkoly byly stejné. Rovnost je v těchto přátelstvích samozřejmě také uplatňována, protože právě rovnost je tím podstatným znakem přátelství. Pokud je jeden ve vztahu lepší, pak ten druhý ho o to musí více milovat, takto je tedy nastavována rovnováha mezi přáteli původně při přednosti.⁷²

2.1.9. Rovnost mezi přáteli

Je nutné odlišit rovnost v rámci práva a v rámci přátelství. Právní rovnost je primárně určována hodnotou a sekundárně kvalitou (kolikostí). Ovšem přátelská rovnost je nejdříve určena kvalitou (kolikostí) a až pak hodnotou. Pokud se jedná o opravdu velký rozdíl, nemůže být toto přátelstvím a není možné ani přátelství po takto rozdílných lidech vyžadovat. Tento problém je jasně ukázán na bozích, králích či velice moudrých lidech. S těmito nemůže člověk, jaksi nižší být přítelem.⁷³ Myslím, že tato podmínka není příliš současná. Často dochází k přátelstvím mezi lidmi majetkově rozdílnými. Sice se tato přátelství navazují ne příliš často a udržení takového přátelství je těžší, ale jsou reálná.

V následující části je podmínka rovnosti trochu zmírněna tím, že i Aristoteles přiznává, že žádná pevná hranice není a vlastně nelze určit. Hranice, která je určitelná, vyvstává v nemožném přátelství s bohy, ti jsou dokonalí a není možno s nimi přátelit.⁷⁴

⁷¹ Srov. EN, VIII, 1158^b, 5-10

⁷² Tamtéž, 1158^b, 15-25

⁷³ Tamtéž, VIII, 1158^b, 30-1159^a, 5

⁷⁴ Srov. EN, VIII, 1158^b, 30

Podobný problém řešil ve svém díle i Platón a to, jestli je možné přát přátelům největšího dobra ve smyslu být bohem. Aristoteles tuto otázku neřeší nijak do hloubky. Pokud by jeden přál druhému, aby byl bohem, nemohl by mu pak být ani přítelem, ani dobrem. Pokud ale má přítel přát druhému dobro, musí to být dobro pouze do té míry, dokud zůstane stejným, tedy člověkem. Největšího dobra ale přeje člověk pouze sobě samému.⁷⁵ Nejsm si však jistá, jestli omezení, že přát dobro sobě jako člověku či opravdu ono dobro nejvyšší. Pokud nejvyšší, nebrali bychom tím ohled třeba na přítele, kterého bychom měli. Na druhou stranu, pokud by šlo o omezení, nebylo by to opět dobro nejvyšší, ale spíše jakési podmíněčné nejvyšší. Aristoteles toto bohužel dále nspecifikuje.

Často lidé touží být spíše milováni, než aby sami milovali, z tohoto je odvozen důsledek tzv. „pochlebnictví“.⁷⁶ V tomto případě se jedná na jedné straně o jedince, kteří jakoby stojí níže a více milují, a na druhé straně o jedince, kteří rádi poslouchají chválení a chtějí být milováni, dokonce snad uctívání.

2.1.10. Přátelství mezi nerovnými

V této části je blíže řešeno přátelství mezi lidmi nerovnými, o kterém již byla zmínka. Tím, že ten z přátel, který je méně prospěšný, je více milován, je právě ona nerovnost vyrovnávána. V tomto případě se tedy také dá hovořit o rovném přátelství. Důležité ještě je, aby oba přátelé si byli podobní ve ctnosti. Lidé ctnostní mají stálost již v sobě a zůstávají stejní. Oproti tomu lidé špatní stálost postrádají, ale i přesto uzavírají přátelství, ovšem jen na krátkou dobu.⁷⁷ V rámci přátelství pro užitek a pro příjemnost je jasné, že trvá, dokud trvá i užitek a příjemnost.

Přátelství pro užitek častěji uzavírají lidé, kteří jsou si opakem, jako bohatý a chudý. Do této skupiny je možné také počítat případ lásky milovníka a miláčka, kdy milovníkem je ošklivý a miláčkem krásný muž. V této pasáži je připomenuto, že vlastně

⁷⁵ Tamtéž, 1159^a, 5-10

⁷⁶ EN., 1159^a, 15

⁷⁷ Srov. EN, VIII, 1159a, 5-10

vše směřuje k středu, jak je dostatečně vysvětleno v prvních knihách Etiky Nikomachovy a samozřejmě i přátelství.⁷⁸

2.1.11. Přátelství a společenství

V několika následujících částech se Aristotelés zabývá přátelstvím ve vztahu ke společenstvím, jako je třeba rodina nebo společenstvím politickým, přičemž stát je jakýmsi vrcholným společenstvím.⁷⁹ Totiž přátelství je společenstvím, v němž platí i již dříve zmíněné právo. Jasně je zastáváno přísloví: „*Společné jsou věci přátel*“⁸⁰ Dále je znovu poukázáno na určitou hierarchii mezi přáteli a mezi přátelstvími. Podle toho, jak jsou si velkými přáteli, tolik oba mají společného, stejně jako různé druhy přátelství. Jiná jsou i práva mezi různými přátelstvími, protože není možné, aby bylo stejného práva mezi rodiči a dětmi.⁸¹

Přátelství je důležité i pro politické společenství, tedy stát. Přátelství je přímo základem tohoto společenství, v němž se lidé druží za nějakým prospěchem, přesněji cílem je blaho. Podle L. S. Pangle je pro stát základem právě primárně rozpoznání společných zájmů, následné přátelství a na konci je zřízení práva či spravedlnosti.⁸² V rámci státu jde o největší možný prospěch, v ostatních společenstvích totiž lze dosáhnout pouze dílčího prospěchu. Tak tomu je třeba ve společenství vojáků, jim je prospěchem zisk. Proto jsou všechna ostatní společenství podřízena společenství politickému.⁸³

Zde se zdá vhodné ještě uvést, že ne každý je občanem. Je nutné mít na vědomí skutečnost, že jsme v antickém Řecku, kde demokracie nemá své místo, a nemá ho dokonce ani u velikána jakým byl Aristoteles. Občané jsou v díle *Politika* definováni jako ti, kdo mají účast na státu. Přesněji jde o účast na soudu a vládě. Nemohou to být tedy všichni. Logicky jsou vyřazeny děti, protože jsou mladé, dokonce i oslabení starci

⁷⁸ Srov. ASMUS, V. F. *Antická filozofie*, s. 354

⁷⁹ Tamtéž, s. 365

⁸⁰ EN, VIII, 1159^a, 30

⁸¹ Srov. EN, VIII, 1159^b, 25-1160^a, 5

⁸² Srov. PANGLE, L. S., *Aristotle and the Philosophy of Friendship*, s. 80

⁸³ Srov. EN, VIII, 1160^a, 10-20

a nejspíše otroci. Občanem se člověk vlastně musí narodit, protože jak píše Aristoteles, je občanem ten, kdo se narodí rodičům občanům.⁸⁴

2.1.12. Státní formy

Aristoteles hovoří o třech druzích státu, ke kterým ovšem náleží tři zhoršené státní formy.

Tři základní druhy ústav: 1. království, 2. aristokracie, 3. timokracie.

Jejich zhoršenými formami jsou: 1. tyranie, 2. oligarchie, 3. demokracie.⁸⁵

Jak království, tak tyranida jsou monarchická zřízení, ale rozdíl mezi oběma zřízeními je veliký. Tyran totiž jedná tak, aby prospěch měl on sám, naproti tomu král jedná, aby prospěch měli poddaní, protože král sám musí být dobrý, jinak by nemohl být králem. Pokud králem je člověk špatný, pak se jedná právě o tyranidu, může také dojít k tomu, že pod špatnou vládou přejde království do tyranidy.⁸⁶ Tyranie je nejhorším druhem vlády.⁸⁷ Pokud špatně vládne aristokracie, přejde státní zřízení v oligarchii. Stává se tak, když úředníci začnou obohacovat sebe nebo špatně rozdělovat. Timokracie se při špatné vládě mění v demokracii. Jak ale odpovídá Aristoteles na otázku, jaké je nejlepší státní zřízení? Právě poslední timokracie, nebo také politeia, je dle Aristotela relativně nejlepším druhem ústavy. Toto jistě navazuje na jeho učení o ctnostech jako o střednosti. Ve všech státech se vyskytují tři druhy lidí, totiž bohatí, chudí a ti mezi nimi. Pokud by vládla právě ona střední třída, nedocházelo by k bojům o majetek. Ti co mají akorát, nechtějí ani více, ani méně.⁸⁸ Nikdo nemá přednost, nikdo nesmí být znevýhodněn a především se jedná o vládu středu.⁸⁹

⁸⁴ Srov. ARISTOTELÉS *Politika*, 3, 1275^a

⁸⁵ Srov. ASMUS, V. F. *Antická filozofie*, s. 382-383

⁸⁶ Srov. EN, VIII, 1160^b

⁸⁷ Srov. ASMUS, V. F. *Antická filozofie*, s. 383

⁸⁸ Srov. ARISTOTELES *Politika*, 11-12, 1295a-1296a

⁸⁹ Srov. PAPROTNY, T. *Stučné dějiny antické filozofie*, s. 135

2.1.13. Podobnost ústav k přátelstvím

V této části jsou připodobněny dříve zmíněné druhy ústav k přátelstvím, které objevujeme běžně v rodině. Stejně jako král pečuje o své poddané, tak pečuje i otec o svého syna, je tedy království podobno přátelstvímu otcovskému. Otec je dokonce ještě důležitějším, protože on dal synovi život. Aristokratická ústava se podobá přátelství partnerskému, které je založeno na ctnosti, tudíž dostává každý správně. Přátelství bratrské je zase nejpodobnější timokracii. V timokracii se jedná také o rovnost a stejnost ve smýšlení, jelikož občané si chtějí být rovni tak, jako bratři.⁹⁰

Ve výše zmíněných druzích zhoršených forem ústav je tomu značně jinak. V těchto státních zřízeních se často nenachází příliš práva ani přátelství. Jak bylo řečeno, tyranida je nejhorší formou vlády, proto zde není k nalezení skoro žádného přátelství. Je to jednoduše opodstatněno tím, že ten kdo vládne, nemá vůbec nic společného s těmi, komu vládne. A přátelé musí mít společné. Toto se podobá jako umělec a jeho nástroj, logicky umělcem je tyran a nástrojem jsou poddaní. Vztah k poddaným je zde dokonce až na úrovni neživé věci, s kterou není možné navázat přátelství. Přátelství ve větší míře můžeme nalézt v demokracii, kde je uplatňována rovnost.⁹¹

2.1.14. Rozlišení přátelství

Znovu je připomínáno, že přátelství se zakládá na společenství a ty je nutné rozlišovat. Základně se dělí:

- přátelství mezi příbuznými
- přátelství mezi druhy.

V druhé řadě zmíněných je nesčetně, ovšem u přátelství příbuzného se to má trochu jinak. Toto přátelství je totiž závislé na přátelství otcovském či rodičovském. Nejsilnější pak je tedy vztah rodiče k dítěti, protože rodič je tím, kdo stvořil, děti jsou přímo částí rodiče a rodiče jsou těmi, co znají své děti. Děti v tomto vztahu jsou ti, kteří milují

⁹⁰ Srov. EN, VIII, 1161^a, 10-25

⁹¹ Tamtéž, 1161^a, 30-1161^b, 10

určitým způsobem méně a hlavně jiným způsobem. Děti mají ke svým rodičům vztah jako ke svému původci. „Rodiče milují děti jako sebe sami a dokonce jako část sama sebe.“⁹² Také doba hraje v tomto vztahu svou roli. Rodič miluje své dítě ihned od narození, zatímco dítě své rodiče až v době, kdy je schopno uvědomovat si. Nyní je tedy jasné, pro rodičovská láska je silnější než ta, která vychází od dětí k rodičům.⁹³

Rodiče jsou pojímáni jako největší dobrodinci pro děti, dají jim totiž život, živobytí a v neposlední řadě i výchovu. Proto je tento vztah tolik důležitý a proto je rodinné přátelství cennější než přátelství mezi druhy a tím více, čím žije rodina dohromady.⁹⁴

Přátelství mezi mužem a ženou je zcela přirozené, dokonce je přirozenějším než život občanský. Muž a žena jsou spolu z důvodu reprodukčního, ale také z důvodu životních potřeb. Práce je jasně stanovena jak mužská, tak i ženská a společnou pílí mohou dojít většímu dobru. V tomto přátelství je uskutečňováno dobro, příjemnost i užitek. Společným aspektem jsou zde především děti, pokud se ale jedná o bezdětné manželství, dochází častěji k rozlukám, než v manželstvích s dětmi.⁹⁵

Jsem toho názoru, že určité rozlišení na mužskou a ženskou roli se v dnešním světě často vytrácí. Myslím, že je přirozené, že ženy mají své schopnosti, v nichž velice vynikají a muži také. Pokud ovšem žena či muž nejsou týráni, ponižováni a není důvodu bojovat za práva žen nebo mužů, mohly by obě strany konečně začít plně využívat svých schopností. Dnešní doba v rámci západně americké společnosti k tomu přímo vybízí. Tento tradiční model by mohl být konečně plně naplňován, možnosti jsou v tuto chvíli otevřené.

2.1.15. Problémy v nedokonalých přátelstvích

V patnácté, poměrně rozsáhlé části, Aristotelés ukazuje a vykládá, k jakým problémům může dojít v nedokonalém přátelství. Přátelství dokonalého se problémy takřka netýkají, snad jen zřídka. V rámci přátelství pro užitek často dochází k výčitkám,

⁹² PANGLE, L. S. *Aristotle and the Philosophy of Friendship*, s. 86-87

⁹³ Srov. EN, VIII, 1161^b, 10-25

⁹⁴ Srov. EN, VIII, 1162^a, 5

⁹⁵ Tamtéž, VIII, 1162^a, 15-30

protože každý si myslí, že dostává méně než ten druhý a tak jednoduše dojde k nějakému problému nebo k ukončení takového přátelství.⁹⁶

Dále Aristotelés rozděluje toto přátelství na zákonné a mravní. Obojí vysvětluje z pohledu dávání, přijímání. Zákonný vztah je takový, že se zakládá na jakési úmluvě, popř. i smluvní, kde je naprosto jasně dáno, aneb „co za co“. V mravním vztahu užitečného přátelství to příliš vidět není, ale je to však podobný vztah, ale podle mého, spíše založený na důvěře v toho druhého člověka, že vlastně vrátí nějak automaticky, aniž by mu bylo vlastně řečeno co a za kolik. Bohužel právě velice často dochází k neshodám v tom, kolik si příjemce cenní darovaného a kolik si ho cenní dárce. Pak nastávají pře, dárce říká, že dal, kolik mohl a příjemci se zdá nadhodnoceno. Vypadat by ale tento vztah měl úplně jinak. Ideálně se oba na ceně shodnou a příjemce splácí rád.⁹⁷

2.1.16. Neshody v rámci přátelství založeného na převaze

Následující část se zabývá spory v přátelství, které je založeno na převaze. Každý z přátel totiž touží mít více, protože si myslí, že ten co má více, je dobrý, lepší. Jak se dovídáme, není to správný poměr v přátelství. První strana by měla dostat více, jelikož hodně dává a čím více dává, tím více by měla dostat. Druhá strana, ta co má méně, si říká, že by mohla dostat více, protože dobrý člověk mu má pomáhat. Podle Aristotela má každý dostat své, ale určitým způsobem. Ten, který je dobrý, má dostat větší množství cti a ten, kdo potřebuje, má dostat větší množství třeba zisku. Takto se tedy opět dostává vztah do potřebné rovnosti.⁹⁸

Celá část je zakončena slovy: *„Neboť dobro přijímatí chtějí všichni, ale vyhýbají se tomu, aby dobro činili, ježto prý to nic nevynáší.“*⁹⁹ Tato věta absolutně vypovídá o stavu dnešní společnosti, nebo tedy o tom, co já pozoruji. Každý by pořád rád bral, ono je to i pohodlné, ovšem to, aby někdo udělal něco pro druhé, je už složitější. A tak můžeme jen sledovat, jak někteří stále dávají a druzí jen přijímají.

⁹⁶ Srov. EN, VIII, 1162^b, 5 – 20

⁹⁷ Srov. EN, VIII, 1162^b, 25-1163^a, 20

⁹⁸ Tamtéž, VIII, 1163^b, 5-10

⁹⁹ EN, VIII, 1163^b, 25

2.2. Devátá kniha Etiky Nikomachovy

V této knize se Aristotelés zabývá spíše dílčími problémy v rámci přátelství, na příklad otázkou, kdy je možné přátelství zrušit nebo kolik přátel je ideální mít. Dalšími tématy jsou i ostatní vyskytující se poddruhy přátelství jako třeba svornost nebo přízeň. Sebeláska, která je tématem prolínajícím se oběma knihami, ovšem zde je prozkoumána podrobněji.

2.2.1. Cena přátelství

Jak již bylo řečeno, v rámci nedokonalých přátelství se hodnota vyrovnává jinak než u přátelství dokonalého. Dá se říci, že dokonalé přátelství ocenit nelze, ale cenu má vlastně obrovskou.¹⁰⁰ Vráťím se ale zpět k nedokonalým přátelstvím. Jak tedy zde měřit? Kdo má určit hodnotu? Aristoteles je toho názoru, že tím kdo určuje cenu, by měl být ten, jenž pomyslně kupuje. Tak by tomu mělo být především v společenstvích filosofů.¹⁰¹

Cenu by tedy měl určovat, kdo přijímá a to z prostého důvodu. Každý, kdo věc dává, si věci cení více než ten, kdo ji přijímá. Na druhé straně je nutné, aby ten, kdo onu věc přijímá, ocenil v tu chvíli, jako když ji ještě neměl.¹⁰² Toto shledávám značně problematickým. Může se stát, že dárce by ocenil věc mnohem méně než přijímající. Navíc vztaženo opět na dnešní společnost, kdy každý hledí, aby sám měl nejvíce, ať materiálně či nemateriálně, zdá se tento způsob neproveditelný. Proveditelný je pouze mezi velice blízkými lidmi, tedy pouze v rámci dokonalého přátelství.

¹⁰⁰ Srov. PAPROTNY, T. *Stručné dějiny antické filozofie*, s. 130

¹⁰¹ Srov. EN, IX, 1164^a-1164^b, 10

¹⁰² Tamtéž, IX, 1164^b, 15-20

2.2.2. Jak správně odplatit

V této části je ještě detailně řešeno, jak odplácet půjčené peníze nebo prokázané dobrodiní. Důležité je především nejdříve splácet dobrodiní, které bylo člověku prokázano a až potom konat dobro jiným. Mám-li dluhy, je lepší splatit peníze, než se třeba zavděčovat partnerovi. Také je nutné dodržovat dříve zmíněnou hierarchii v rámci druhů přátelství. Nejprve vrátím tomu z přátel, jehož přátelství je významnější. Dále pak je řečeno, že čest bychom měli prokazovat, jak bohům, tak rodičům, žádnému ale nikoli všem. Otcí má být prokázána čest jeho, stejně tak jako matce. V rámci rodiny je tato hierarchie dostatečně stanovena, ale v přátelství mezi druhy nikoli, tam se tedy bude určovat tíže. Dokonce Aristoteles upozorňuje, že starším by mělo být nabídnuto místo k sezení, v rámci prokázání cti.¹⁰³ Poslední věta je naprosto aktuální a je zde vidět, že ne pouze dnešní společnost má s podobnými situacemi a problémy zkušenosti.

2.2.3. Kdy zrušit přátelství

Třetí část řeší otázku zrušení přátelství. Ukazuje modely, kdy jeden z přátel si myslí, že ho ten druhý miluje pro jeho vlastnosti, avšak tomu tak není. Aristoteles říká, že toto je chybou toho, kdo si myslel, že je milován. Ovšem, jde-li z druhé strany o přetvářku, tedy že ten druhý se přetvařuje, že ho miluje kvůli jeho osobnosti, je to chybou přetvařovaného.¹⁰⁴

Dále je řešena otázka, máme-li setrvat v přátelství, když jeden z přátel se změní k horšímu. Existují však dvě možnosti jak tento problém řešit. Není totiž možné setrvávat v přátelství, když se člověk, který se stává špatným, není schopen opět stát dobrým, v tomto případě tedy by mělo dojít ke zrušení přátelství. Jak bylo dříve řečeno, přátelství vzniká mezi dobrými a sobě podobnými. Pokud se ale toto nenávratně vytratí, není pak možné, aby přátelství fungovalo. Existuje-li ale nějaká možnost návratu přítele opět k dobrému, pak je nutné mu pomáhat dobrého dosáhnout a od špatného se

¹⁰³ Srov. EN, IX, 1164^b, 20-1165^a

¹⁰⁴ Tamtéž, 1165^b, 5-10

oprostit.¹⁰⁵ Obecně řečeno, když je dobrý člověk někomu nablízku, stává se ten horší lepším a mezi přáteli toto jistě platí ještě více.¹⁰⁶

2.2.4. Měřítko přátelství a důsledky chování špatných lidí

V části čtvrté dochází Aristoteles k pojmu sebelásky, i když ho ještě zde tímto slovem nenazývá. Později je stanoveno, že přátelství pro sebe je dokonce primární.¹⁰⁷ O této lásce bude hovořeno později. Měřítkem každého jednání je ctnost. Ten, kdo je ctnostný, je ctnostný ze své duše a touží po dobrých věcech. Život není o pasivitě, nýbrž o aktivitě a tak je potřebné, aby dobří lidé dobro rozdávali.¹⁰⁸

Dále je přiblížen stav špatných lidí. Stává se, že špatný člověk by jednu věc chtěl činit, avšak činí jinou. Dochází k určitému rozdvojení, které má ale špatné důsledky a nejhorším důsledkem nesprávného konání může být dokonce i sebevražda. Špatní lidé mají často problém s tím, aby byli o samotě. Vyhledávají společnost, protože ve společnosti mohou zapomenout na své činy a je jim tam lépe a příjemněji. Ovšem pokud dojde k situaci, že je onen člověk sám, začíná a musí se konfrontovat se svými činy. To je právě okamžik, jehož konečným důsledkem může být i sebevražda. Z toho vychází vlastně i později zmíněná teorie o sebelásce, protože pokud člověk nemiluje sám sebe, nemůže milovat jiné.¹⁰⁹ Pokud by se totiž miloval, nesmýšlel by o sebevraždě. Cestou ke šťastnému životu je tedy uskutečňování ctnostného života ve smyslu rozpoznávání dobra.¹¹⁰

2.2.5. Přízeň

Pojem přízně provází další část knihy. Již byl dříve zmiňován, nyní je ale tento pojem specifikován ještě blíže. Přízeň totiž není ani láska, ani přátelství. Láskou není, protože

¹⁰⁵ Tamtéž, 1165^b, 15-20

¹⁰⁶ Srov. PAROTNY, T. *Stručné dějiny antické filosofie*, s. 131

¹⁰⁷ Srov. PANGLE, L. S. *Aristotle and the Philosophy of Friendship*, s. 169

¹⁰⁸ Srov. EN, IX, 1166^a

¹⁰⁹ Srov. ASMUS, V. F. *Antická filosofie*, s. 371

¹¹⁰ Srov. RICKEN, F. *Antická filosofie*, s. 122

nedochází k činnosti, která je za potřebí v rámci toužení po milované osobě. Dále nemůže být přízeň druhem lásky, jelikož není založena na jisté zvyklosti, vzniká totiž náhle, kdežto přátelství nikoli.¹¹¹ Zde by se dalo namítat, že láska může vzniknout také náhle; protiargumentem by se ale dalo říci, že láska nevznikne náhle, že to je primárně jakési poblouznění či zamilování, ale nikoli láska. Právě zmíněné podporuje další pasáž.

Přízeň sice není plnohodnotné přátelství ani láska, ale dalo by se považovat za prvotní část přátelství. Pokud jeden na druhého hledí se zalíbením, jeho přízeň je jasná a právě toto může být počátkem přátelství, přesněji nejvyššího přátelství, a to pro dobro. Přízeň je Aristotelem dokonce nazývána „nečinným přátelstvím“.¹¹² Pokud se ovšem stane, že k přízni se přidá zvyklost, dojde k naplnění přátelství.

2.2.6. Svornost

V následující části se vynořuje a je upřesňován pojem svornosti. Slovník spisovné češtiny říká, že svorný je mající jednotné smýšlení, názory, je jednající v uvědomělé shodě,... svorní jsou přátelé nebo národ, znamená to jednotný, jednomyslný.¹¹³ Od tohoto našeho vysvětlení pojmu se Aristotelovo poněkud liší. Nesouhlasí s tím, že jde pouze o stejný názor, protože stejný názor mohou mít i lidé, co se ani neznají. Všeobecné a nynější mínění o svornosti ne zcela změní, ale spíše ho jaksí doplní.¹¹⁴

V rámci svornosti se nejedná pouze o shodu v jakémkoli názoru, nýbrž je nutné, aby se jednalo o shodu ve věcech pro stát či obec prospěšných. Toto je také jedním z podmínek správného politického zřízení.¹¹⁵ Svornost se dá také nazývat přátelstvím občanským.¹¹⁶ Občané totiž usilují o společné blaho a spokojený život, to je jim shodné. Svornost může být uskutečněna jen mezi ctnostnými lidmi, ctnostní lidé jsou totiž ve svých myšlenkách a stanovách stálí. Pouze taková společnost může být tedy dobrá a

¹¹¹ Srov. EN, IX, 1166^b, 30-1167^a, 5

¹¹² Tamtéž, 1167^a, 10

¹¹³ *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, s. 428

¹¹⁴ Srov. EN, IX, 1167^b, 20-25

¹¹⁵ Srov. ASMUS, V. F. *Antická filozofie*, s. 382

¹¹⁶ EN, IX, 1167^b

spravedlivá. Na druhé straně mezi lidmi špatnými není stálosti, ani ctnosti a často dochází ke sporům, které jsou jasně pro stát nepříznivé.¹¹⁷

2.2.7. Dobrodinci

Aristoteles dále píše o vztahu toho, kdo dává a toho, co přijímá. Nikdy nebude ten, kdo přijímá tolik milovat toho, kdo mu dal, jako ten kdo dal toho, co přijal. Nejdříve zmiňuje často přijímaný vztah, který lidé běžně připodobňují k vztahu dobrodince k tomu, komu dobrodiní prokázal. Jedná se o vztah finanční, tedy věřitele a dlužníka, kdy dlužníkovým snem je smrt věřitele a věřitelovým snem je dlouhý věk v domnění, že mu budu dobrodiní oplaceno. Tento vztah však shledává Aristoteles jako mylný.

Důvodem, proč problém ve vyrovnávání dobrodiní leží jinde, je prosté lidské jednání, přesněji vlastně nejednání. Lidé totiž velmi často raději přijímají, než dávají. Jednodušší je samozřejmě pouze přijímat. Dle Aristotela je lidská spokojenost a dobro neodmyslitelně spjata s činností, proto je toto tvrzení pochopitelné, proč se pomyslně hněvá na ty, kteří nečiní. Dále pak je dobrodinec připodobněn k umělci a na tomto příkladu je ukázána míra lásky, kterou jsou k sobě oba schopni mít. Umělec miluje více své dílo, než dílo onoho umělce.¹¹⁸ Podobně tomu je i u vztahu rodiče a dítěte. Rodiče milují své děti více a déle, než děti své rodiče.

2.2.8. Sebeláska

Osmá část přibližuje, rozebírá a upřesňuje již několikrát zmíněnou otázku sebelásky. Aristoteles se nejprve ptá, jestli máme více milovat sebe či někoho jiného. Ihned si odpovídá, že všeobecně ve společnosti je milování sebe samého bráno spíše jako něco negativního.¹¹⁹ Běžně vedle sebe v protikladu stojí ti, kdo sebe milují, nazývání sobci a ti, kdo nehledí na svůj možný prospěch, nazývání běžně dobrými. Aristoteles je toho

¹¹⁷ Tamtéž, 1167^b, 10-15

¹¹⁸ Srov. EN, IX1167^b, 15-1168^a, 25

¹¹⁹ Srov. ASMUS, V. F. *Antická filozofie*, s. 371

názoru, že tento poměr je vlastně mylný.¹²⁰ Sebeláska je silně pozitivním faktem, protože jakmile miluji sebe, mohu uskutečňovat dobro.¹²¹ Dalo by se i říci, že čím více miluji sebe, tím více mohu milovat jiné. Dá se tedy říci, že sebeláska je základem přátelství.¹²²

Špatné chápání tohoto pojmu jako negativního vychází z nedostatečného odlišení obou názorů. Ti, kteří chtějí užitek či příjemnost pro sebe a těchto je více, by se dali nazývat egoisty v negativním slova smyslu. Na druhé straně ten, který pro sebe žádá dobra, žije ctnostným životem a žádá pro sebe to nejkrásnější, je právě důvodem, proč se tento pojem dá chápat zcela pozitivním způsobem, jak praví Aristoteles. Protože je podstatou bytí člověka rozum, jsou tím více lepší a tím i více sobečtí lidé, kteří se rozumem řídí oproti těm, co se nechávají unášet silami vášní a tužeb.¹²³ Ctnost a rozum tedy jaksi krácejí ruku v ruce s pozitivním egoismem, čímž je vlastně naplňován smysl lidského života.¹²⁴

Pokud je člověk dobrý a ctnostný, jedná tak, aby byl dobrý i pro ostatní, tedy pro přátele a též i pro svou zemi. Ve jménu krásných a dobrých skutků by neměl být problém vzdát se skoro čehokoli, dokonce i svého života. Největších poct by se pak mělo dostat člověku, který právě za krásné zemře.¹²⁵

2.2.9. Blaženost

V této části se Aristoteles vrací k pojmu blaženosti. Nyní však je kladena otázka, zda člověk blažený ještě vůbec potřebuje nějaké přátele. Je často ve společnosti argumentováno, že blažený člověk nemá za potřebí přátel, protože je již sám dobrý a jaksi si vystačí sám. Tento argument se zdá Aristotelovi nedostatečný a to hned ze dvou důvodů. Za prvé, přítel je pokládán za jedno z největších vnějších dober a proč tedy toto dobro nemít? Za druhé, pokud je člověk dobrý a ctnostný, je jeho ctnost v činnosti (a více v činnosti k přátelům než k cizím lidem), nikoli v pasivitě a díky tomuto, čím více

¹²⁰ Srov. EN, IX, 1168a, 25-30

¹²¹ Srov. ASMUS, V. F. *Antická filozofie*, s. 372

¹²² Srov. DERRIDA, J. *Politiky přátelství*, s. 6

¹²³ Srov. EN, 1168^b, 10-1169^a, 15

¹²⁴ Srov. ASMUS, V. F., *Antická filozofie*, s. 372

¹²⁵ Srov. EN, IX, 1168^b, 20-35

vlastně přátel má, tím více může činit dalšího dobra. Člověk je totiž přirozeně bytostí společenskou, a pokud nemá společnost, nemůže uskutečňovat dobro.¹²⁶ Z uvedeného jasně vyplývá, že člověk blažený přátele potřebuje.

Později jsou tyto argumenty pro to, že i blažený člověk potřebuje přátele více rozvedeny. Jsou tedy dva základní argumenty, které drží toto tvrzení a třetí argument, který je zdánlivě v pozadí, i když v konečném vysvětlení je vlastně naprostým základem. 1. Člověku je příjemné, když může být svědkem dobrých činů svých dobrých přátel. Čím více je vlastně dobrý on sám, tím více může být dobrý i jeho přítel. Zde se opět dostáváme k pojmu sebelásky, na které je přátelství postaveno 2. K dobrému člověku náleží činnost a činnost je tím lépe uskutečňována, když má přátele. Proto také samotáři jsou často nespokojení, je pro ně totiž těžší uskutečňovat činnost. Přítel tedy jaksi usnadňuje konání dobrého. Třetí argument je rozvíjen později, ovšem jaksi ne příliš jasně. 3. Shledávám dva aspekty tohoto argumentu. Jedním je vlastně rozum a druhým život samotný. Život jako takový je dobrý a žádoucí. Každý člověk touží dobru. Pouze rozumný člověk si uvědomuje dobro, které v bytí samotném leží a je tím umocňováno, když tato bytnost je spatřována na více úrovních. Jedná se zde o jakési uvědomění si společné podstaty. Zvířata, ani rostliny nejsou toho jasně schopny.¹²⁷ Člověka totiž odlišuje od rostlin a zvířat právě rozum, jehož cílem je činnost.¹²⁸

2.2.10. Pravých přátel je jen málo

Nyní Aristoteles otvírá otázku, zda je lepší mít více či méně přátel. Uvádí, že v přátelství pro užitek není dobré mít mnoho přátel, protože odvděčovat se jim všem by bylo takřka nemožné. Podobně tomu je u přátel pro rozkoš. Ovšem jak je tomu u dobrého přátelství? Aristoteles zde opět připomíná obec. Podobně totiž, jako u obce je určitý počet lidí, kteří ji mohou založit, je určitá hranice u přátelství. Pro přátelství je tímto omezením počet lidí, s nimiž může člověk žít. Není možné žít s mnoha lidmi, protože se nelze mezi všechny tyto lidi rozdělit a už vůbec ne stejnou měrou, jak by tomu mělo být. Kdyby měl jeden mnoho přátel, museli by i tito spolužít a tak sdílet

¹²⁶ Srov. RICKEN, F. *Antická filosofie*, s. 123

¹²⁷ Srov. EN, 1169^b, 30-1170^b, 15

¹²⁸ Srov. RICKEN, F. *Antická filosofie*, s. 115

radost, štěstí, bolest. To by ale asi nebylo možné, jelikož přátelé spolu mají sdílet právě emoce a jak by mohl být jeden přítelem druhému a sdílet s ním radost, kdyby třeba druhý potřeboval utěšit v bolesti? Aristoteles dále říká, že přátelství je možné s několika lidmi. V jedné pasáži dokonce uvádí, že upřímného přítele je možné mít pouze jednoho. Toto zde není zcela přesně vyjasněno, ale snad se jedná o jakési množství přátel dle hierarchie přátelství, což by znamenalo, že tedy dokonalého přítele je možno mít pouze jednoho, přítel pro příjemnost více a přítel pro užitek nejvíce. Jasným ale zůstává, že opravdových přátelství nelze nalézt více než několik málo. „*Opravdu, Aristoteles říká, že nejlepší počet přátel je okruh tak malý, že všichni mohou společně trávit čas a každý může být pravým přítelem každému z nich.*“¹²⁹ Upozorňuje na ty, kteří mají mnoho přátel a snadno navazují přátelství, a právě přátele těchto lidí nazývá lichotníky. Ještě se zmiňuje o přátelství politickém, kde je možné mít hodně dobrých přátel, ale v osobním životě to možné není.¹³⁰

2.2.11. Potřebujeme přátele více ve štěstí či v neštěstí?

Další část je otevřena otázkou, zda je potřeba přátel ve štěstí či v neštěstí. Myslím, že zde Aristoteles spíše jen připomíná, že v neštěstí je přátele potřeba více. V těchto stavech je totiž velice potřebná soustrast druhého pro utěšení a úlevu. Není důležitá příčina této úlevy, hlavní je, že k tomu dochází. Občas se stává, že když jsme v neštěstí, neřekneme to příteli, abychom ho neranili, aby nesdílel tento stav. Na druhou stranu ale je nutné, aby, když už jeden je nešťastný, ten druhý bez otálení přišel pomoci. Pokud se takto stává, je jasné, že oba přátelé jsou ctnostní a velmi dobří, protože jeden, chce uchránit druhého od bolesti a pomáhající pomáhá přirozeně. Usilují tedy o vzájemné dobro. Protože mezi přáteli je vše společné, pak i mít přátele ve štěstí zpřijemňuje život oběma. Potom mohou štěstí sdílet, mohou se radovat spolu a mít spolu radost ze štěstí jednoho, které se vlastně stává štěstím dvou.¹³¹

¹²⁹ PANGLE, L. S., *Aristotle and the Philosophy of Friendship*, Cambridge 2003, s. 193

¹³⁰ Srov. EN, IX, 1170^b, 20-1171^a, 20

¹³¹ Srov. EN, IX, 1171^a, 20-1171^b, 25

2.2.12. Společný život

Zakončení deváté kapitoly je ve znamení spíše jakési rekapitulace toho, co již bylo řečeno. Ve správném přátelství je důležitý společný život a je jedno, jestli tímto společným životem je hraní nějaké hry nebo diskutování nad různými tématy. Nakonec je poukázáno opět na špatné přátelství, které je nestálé, třeba už jen kvůli různým zájmům obou přátel. Jako poslední poznámku bych zde uvedla citát, který je zároveň také poslední větou deváté kapitoly, čímž shrnuje proč je tak důležité mít přátele. „*Dobré jen od dobrých získáš.*“¹³²

¹³² Srov. EN, IX, 1172^a, 10

ZÁVĚR

V mé práci jsem nejdříve uvedla Platónův pohled na téma lásky a přátelství, protože i pro Aristotela byl kdysi vlastně výchozím. Myslím, že základní návaznost je jasná. Aristotelova koncepce je řešena především v osmé a deváté knize Etiky Nikomachovy, jejíž strukturu jsem také následovala. Osmou knihou byly položeny základní principy přátelství, jeho základních druhů a odlišností. Tato problematika byla interpretována značně detailně. Představena byla také základní představa o pojetí státu v antické době pohledem Aristotelovým. Devátá kniha obsahuje spíše dílčí otázky ve vztahu k přátelství. Popsala jsem, jak by Aristoteles řešil otázky týkající se egoismu či sebelásky, jak by odpověděl na to, jestli přítele potřebujeme více v radosti či ve smutku. Interpretační cíle byly tedy splněny.

Představila jsem tedy pojetí přátelství pohledem antického filosofa, které je v některých aspektech do současnosti přenositelné více a v některých méně, tedy ne zcela tak, jak jsem si původně představovala. Původní představou bylo možné přenesení celé koncepce. Rysy přátelství, které by se v dnešní době měly spíše prohlubovat je především společný cíl a vzájemnost, která by měla být představována společnými hodnotami a dobrem. Současné jsou bohužel i všechny tři základní druhy přátelství (přátelství pro dobro, pro příjemnost a pro užitek). Ideálním stavem by bylo, aby všechna přátelství a společenství jednala správně v zájmu společného dobra. Myslím, že to byl i sen samotného Aristotela, ale ani dnešní doba není schopna tohoto stavu dostat. Jinak tomu ale je s pojetím manželského svazku a fungování v rodině. Dodnes jsou tato schémata podobná, především pak úcta ke starším či rodičům a nekonečná rodičovská láska, těm antickým. Z reality se ale stále více vytrácejí a hodnota těchto svazků je v naší euro-americké společnosti oslabována. V tomto shledávám také problém současnosti a myslím, že by měl být blíže a více zkoumán.

SEZNAM LITERATURY

ARISTOTELEŠ. *Etika Nikomachova*. 3. nezměn. vyd. Praha: Petr Rezek, 2009. ISBN 80-86027-29-5.

ARISTOTELES. *Politika*. Bratislava: Pravda, 1988. ISBN neuvedeno.

ASMUS, V. F. *Antická filozofie*. Praha: Svoboda, 1986. ISBN neuvedeno.

AUBENQUE, P. *Rozumnost podle Aristotela*. Praha: OIKOYMENH, 2003. ISBN 80-7298-075-0.

BLACKBURN, S. *Platónova Ústava*. Praha: Pavel Dobrovský – BETA, 2007. ISBN 978-80-7306-304-7.

DERRIDA, J. *Politiky přátelství*. Praha: Filosofia, 1994. ISBN 80-7007-050-1.

HAVLÍČEK, A. „Věci přátel jsou společné“ (Je přátelství milostný vztah?) In *Platónův dialog Lysis. Sborník příspěvků z platónského symposia (20. 10. – 21. 10. 2000)*. Praha: OIKOYMENH, 2003. ISBN 80-7298-061-0, s. 47-62.

NOVOTNÝ, F. Úvod In PLATÓN, *Charmenidés, Lachés, Lysis, Theagés*, 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1995. ISBN 80-85241-81-1, s. 85-88.

NOVOTNÝ, F. Úvod In *Symposion*. 4. Oprav. Vyd. Praha: OIKOYMENH, 2000. ISBN 80-86005-89-5, s. 5-10.

OLŠOVSKÝ, J. *Slovník filosofických pojmů současnosti*. 2. rozš. vyd. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1266-4.

PANGLE, L. S. *Aristotle and the Philosophy of Friendship*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. ISBN 0-521-81745-5.

PAPROTNY, T. *Stručné dějiny filozofie*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-900-3.

PATOČKA, J. *Aristoteles*. Praha: Vyšehrad, 1994. ISBN 80-7021-067-2.

PLATÓN. *Charmenidés, Lachés, Lysis, Theagés*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1995. ISBN 80-85241-81-1.

PLATÓN. *Symposion*. 4. Oprav. Vyd. Praha: OIKOYMENH, 2000. ISBN 80-86005-89-5.

RICKEN, F. *Antická filosofie*. Olomouc: Olomouc, 1999. ISBN 80-7182-092-X.

WALKER, A. D. M. „Aristotle's Account of Friendship in Nicomachean Ethics“, In: *Phronesis* 24, 1979, s. 180-196.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. 2. vyd. oprav. a dopl. Praha: Academia, 2001. ISBN: 80-200-0493-9.

ABSTRAKT

TISCHLEROVÁ, M. Aristotelovo pojetí přátelství v Etice Nikomachově. České Budějovice 2011. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce Mgr. Jakub Jinek, Dr. Phil.

Klíčová slova: přátelství, láska, Aristoteles, Platón, stát, dobro, blaženost, sebeláska

Práce se zabývá Aristotelovým pojetím přátelství. Okrajově je zařazeno pojetí Platónovo, právě jako základ pro teorii přátelství Aristotelovu. V první části je obsažena základní charakteristika přátel a jejich rozdělení. Později je do této antické koncepce zařazen i stát, který je vlastně tvořen přáteli. Druhá část práce pak zahrnuje pohled na možná řešení neshod, které se v přátelství vyskytují a jsou detailněji řešeny dílčí otázky v problematice přátelství.

ABSTRACT

Aristotle's conception of friendship in Nicomachean Ethics

Key words: friendship, love, Aristotle, Plato, state, good, bliss, self-love

I focus on understanding of friendship by Aristotle in my bachelor work. Plato's conception is included briefly, just as the basis for Aristotle's theory of friendship. The first part of my work, the basic attributes of friends and their distribution are involved. Then is into this ancient concept also included the state, which is actually created by friends. The second part includes a view at the possible solutions to disputes that occur in friendship and more detailed sub-questions addressed the issue of friendship.